

Krzysztof Dudzik, Paweł Putowski

PIERWSZE PRZYPADKI GNIAZDOWANIA ŁABĘDZIA KRZYKLIWEGO CYGNUS CYGNUS W KRAINIE GÓR ŚWIĘTOKRZYSKICH

W sezonie lęgowym 2004 na stawach rybnych w Bałkowie (pow. włoszczowski, woj. świętokrzyskie) w dolinie Białej Nidy obserwowano (K.D.) udany lęg łabędzia krzykliwego *Cygnus cygnus* (Akceptacja KF PTZool.). 1 V 2004 odnotowano silnie zaniepokojoną parę w bezpośrednim sąsiedztwie gniazda. Kolejne obserwacje 18 i 25 V 2004 wykazały obecność wysiadującej samicy i towarzyszącego jej przy gnieździe samca. 1 VI 2004 obserwowano rodzinę tych ptaków składającą się z pary dorosłych i 5 piskląt w wieku 2-3 dni. Cała rodzina trzymała się blisko gniazda. 21 VIII 2004 schwytano i zaobrączkowano cztery z pięciu piskląt i dorosłego samca, zakładając im dodatkowo żółte obroże szyjne. Ostatniej obserwacji jesiennej dokonano 3 X 2004 na stawach w Radkowie. Stwierdzono wtedy 3 lotne młode i samicę. Nie zaobserwowano samca i dwóch młodych. Gatunek ten odnotowano na tych stawach w porze lęgowej po raz pierwszy 17 V 2002, kiedy to stwierdzono przebywanie pojedynczego, dorosłego osobnika. Ptak ten przemieszczał się regularnie także na oddalone o około 1,5 km stawy w Radkowie, zachowując się agresywnie w stosunku do występujących na obu kompleksach łabędzi niemych. Przypuszczalnie było to przyczyną zaprzestania ich gniazdowania na tym terenie. W sezonie 2003 obserwowano wielokrotnie parę łabędzi krzykliwych, które przeganiały pokrewny gatunek, jednak same nie przystąpiły do budowy gniazda. Dopiero w sezonie 2004, w trzecim roku pobytu tych ptaków doszło do gniazdowania i udanego lęgu.

Ptaki odbyły lęg na stawach rybnych (40 ha), otoczonych drzewostanem sosnowym i przesuszonymi łąkami. Gospodarka rybacka była tu prowadzona w sposób ekstensywny. Tylko około połowę powierzchni stawów zajmowało otwarte lustro wody, resztę stanowiła roślinność wynurzona. Przez środek stawów przebiegała uczęszczana, asfaltowa droga. Do najbliższych zabudowań było około 700 m. Gniazdo umiejscowione było na największym, trudno dostępnym stawie w jego centralnej części, na starej zalanej grobli przedzielającej niegdyś dwa stawy. Grobla ta była porośnięta tatarakiem i pałką. Samo gniazdo było dobrze widoczne z brzegu. Wielkością i kształtem przypominało platformę łabędzia niemego *Cygnus olor*. W trakcie wysiadywania obydwie ptaki były znacznie bardziej płochliwe od łabędzi niemych. Po ujrzeniu obserwatora samica schodziła z gniazda i zaszywała się w pasie trzciny na starej grobli, jej partner czynił to samo. Oba ptaki nie wydawały przy tym żadnych głosów. Minimalna odległość, z jakiej obserwowano ptaki podczas wysiadywania, wynosiła 60 m. Podczas wodzenia młodych płochliwość całej rodziny nie malała. Były one bardziej ostrożne, niż w latach poprzednich, kiedy to nie dochodziło do gniazdowania. Wtedy ptaki te dały się obserwować z odległości 30-40 m i nie odlatywały, często wydając donośne głosy.

Gatunek ten po raz pierwszy gniazdował w Krainie Gór Świętokrzyskich już w sezonie 2003 na stawach w Chorzewie (pow. jędrzejowski) wyprowadzając 3-4 młode (P.P.). 6 VI 2004 stwierdzono w tym samym miejscu parę dorosłych łabędzi krzykliwych z 1 *pull*. Gniazdo zostało znalezione przez pracownika stawów. Z jego relacji wynikało, że w roku 2003 para ta miała 6 jaj, z których wylęły się 4 młode. W sezonie 2004 w gnieździe było również 6 jaj, ale wylęły się tylko 2 młode. W niedługim czasie po wylęgu jedno z nich padło. W porze lęgowej na tym stanowisku pojedynczego łabędzia krzykliwego obserwowano po raz pierwszy około roku 1998. W roku 2000 obserwowano tu już parę łabędzi krzykliwych. W tym czasie przestały gniazdować łabędzie nieme, które do roku 1999 wyprowadzały tu młode. Przypuszczalnie gatunek ten mógł podjąć próbę gniazdowania już w roku 2002, lecz w roku tym obserwacji nie prowadzono. Również w tym przypadku środowisko lęgu stanowiły niewielkie, około 40-hektarowe stawy rybne w dolinie Białej Nidy. Były one otoczone lasem i łąkami, a do najbliższych zabudowań było ok. 500 m. Płochliwość tej rodziny była mniejsza niż na stanowisku w Bałkowie. Najbliższa odległość, z jakiej obserwowano ptaki, wynosiła 20 m. Po ujrzeniu obserwatora ptaki oddalały się na bezpieczną odległość, jednak nie zaszywały się w trzciny. Stawy te są dość często penetrowane przez ludzi, głównie wędkarzy. Ostatnia obserwacja pochodzi z 19 IX 2004, obserwowano wówczas parę dorosłych i jednego młodego.

W VII-IX 2002 stwierdzono również 4 dorosłe ptaki tego gatunku na stawach w Chyczy (gm. Radków). Przebywały pośród pierzącego się stada łabędzi niemych.(K.D.) Nie zaobserwowano wzajemnej agresji pomiędzy tymi dwoma gatunkami we wspomnianym stadzie. W roku 2003 nie obserwowano łabędzi krzykliwych na pierzowisku w Chyczy. Natomiast w roku 2004 widywano je regularnie w drugiej i trzeciej dekadzie maja na stawach w Oksie (gm. Oksa) w liczbie 3 osobników – 1 dorosły i dwa w drugim kalendarzowym roku życia, a od początku lipca do trzeciej

dekady sierpnia stwierdzano je ponownie w pierzającym się stadzie z łabędziami niemymi na stawach w Chyczy. Obserwowano maksymalnie 4 osobniki – 3 dorosłe i jednego w drugim kalendarzowym roku życia. Podczas pływania przebywały w sąsiedztwie łabędzi niemych, tworząc jednak własną, zwartą, jednogatunkową grupę.

Główny areał lęgowy łabędzia krzykliwego obejmuje Islandię, kraje skandynawskie i Europę północno-wschodnią, ciągnąc się szerokim pasem przez Azję aż do Pacyfiku. Nieliczne lęgowiska znajdują się także na Łotwie, Estonii i w Polsce. Zasiadła strefę tajgi i tereny subarktyczne, nie sięgając jednak tak daleko na północ jak łabędź czarnodzioby *Cygnus columbianus*. Gniazduje na płytkich jeziorach, bagnach, wyspach, półwyspach, rzekach, estuariach, przybrzeżnych lagunach i torfowiskach (Snow i Perrins 1997). W Polsce jego lęgi stwierdzono dotychczas na zarastających starorzeczach, stawach rybnych i jeziorach (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). Obserwowana jest tendencja wzrostowa kontynentalnej populacji lęgowej (Snow i Perrins 1997). W Polsce pierwszego stwierdzenia lęgu dokonano w roku 1973 nad Biebrzą k. Bud (Kawenczyński *et al.* 1976). Do końca lat 90. ubiegłego stulecia gniazdowało w kraju 15-18 par (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). Na Łotwie, gdzie gatunek ten zaczął gniazdować również w roku 1973, populacja lęgowa liczy obecnie 100-150 par, występując głównie w zachodniej części tego kraju (Dmitrijs Boiko, inf. list.). W Polsce wykształciły się trzy rejony regularnego gniazdowania: północne Podlasie, Pomorze Zachodnie i Dolny Śląsk (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). Stanowiska lęgowe z okolic Włoszczowy i Jędrzejowa są obecnie najbardziej na południe wysuniętymi w Polsce i jednymi z najbardziej południowych w Europie. Najbliższym, w stosunku do opisywanych, stanowiskiem lęgowym tego gatunku są stawy Giętkowizna (dolina Warty koło Działoszyna) w województwie śląskim, gdzie gatunek ten gniazduje od roku 1997 (Czyż i Woźniak 1998).

Literatura

- Czyż S., Woźniak I. 1998. *Stanowisko lęgowe łabędzia krzykliwego Cygnus cygnus w okolicach Częstochowy*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 54, 2: 108-109.
- Kawenczyński K., Koźniewski P., Luniak M. 1976. *Lęg łabędzia krzykliwego Cygnus cygnus (L.) na Bagnie Ławki*. Prz. Zool. 20: 109-115.
- Snow D., Perrins C.M. 1997. *The Birds of the Western Palearctic*. Oxford University Press. 27-35 Vol 1, No 1.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. *Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany*. PTPP „pro Natura”. Wrocław, tom I. ss. 439.

Adres do korespondencji:

Krzysztof Dudzik, Wola Wiśniowa 99, 29-100 Włoszczowa, e-mail: kdudzik1@tlen.pl

**FIRST CASES OF NESTING OF THE WHOOPER SWAN *CYGNUS CYGNUS*
IN THE ŚWIĘTOKRZYSKIE MOUNTAINS**

Summary

In 2003-2004, breeding Whooper Swans *Cygnus Cygnus* were observed on fish ponds at Chorzewo (50°42'N, 20°14'E), and on 1 June 2004 on fish ponds at Bałków (50°43'N, 19°57'E). On 21 August 2004, four nestlings and one adult male were ringed on fish ponds at Bałków. This species was also observed on fish ponds at Chycza (50°42'N, 20°06'E) in the breeding seasons of 2002 and 2004 - a maximum of four individuals. Their nesting was not confirmed. These are the first records of nesting in the Świętokrzyskie Mountains. At present, these are the southernmost sites of this species.